

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۱/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۶/۲/۱

فصل نامه علمی - پژوهشی عصر آدینه

سال دهم، شماره ۲۱، بهار ۱۳۹۶

بررسی محورهای ساختاری و محتوایی ادبیات مهدویت، ویژه کودک و نوجوان؛ گروه سنی «ج» و «د»

زرین تاج وردی^۱

فاطمه ایزدی^۲

چکیده

ادبیات دینی شاخه‌ای از ادبیات تعلیمی است که با ابزار واژگان، مسیر تعالی و کمال انسان را هموار می‌نماید. در این میان یکی از ضروری‌ترین مسائلی که بذرا امید به آینده را در فضای جان پرورش می‌دهد و هضم مشکلات را آسان می‌کند، «مهدویت» است و «کودکی» و پس از آن، «نوجوانی»، مستعدترین دوران در شکل‌گیری این اعتقاد به شمار می‌آید. نوشتار حاضر، نوعی پژوهش توصیفی - تحلیلی است که با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای و با هدف بررسی ۱۶ کتاب داستان در زمینه مهدویت و ویژه گروه سنی «ج» و «د» و برشمردن نقاط قوت و ضعف هریک فراهم آمده است. در این نوشتار، ضمن برشمردن مؤلفه‌های ساختاری و محتوایی، به بررسی موارد مذکور در آثار مورد نظر پرداخته و نمونه‌هایی نیز ارائه شده است. با توجه به یافته‌های به عمل آمده، مؤلفه «واژگان ناآشنا برای گروه سنی مورد نظر» بیشترین بسامد و «ترویج فقر و انزوا و خرافات» کم‌ترین میزان را در کل آثار بررسی شده، به خود اختصاص داده‌اند.

واژگان کلیدی

مهدویت، ادبیات مذهبی، کودک و نوجوان، بررسی ساختاری و محتوایی.

۱. دانشجویار بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز.

۲. کارشناس ارشد گرایش کودک رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول)
(izadi.f114@gmail.com)

دین اساسی‌ترین نیاز هرانسانی است و سازنده‌ترین عنصری است که می‌تواند سعادت و تعالی بشر را رقم بزند و در این میان پیامبران با رسالتی آسمانی با هدف هموار نمودن مسیر کمال انسان ظهور کرده‌اند و پس از آنان امامان، دنباله‌رو راه آنان و مبشران خوشبختی انسان‌اند. در این راستا، لازم است هرانسانی با زیربنایی‌ترین پایه‌های سعادت خویش آشنا باشد و این میسر نمی‌شود مگر با برنامه‌ریزی و جهت‌دهی استعدادها از همان آغاز راه؛ یعنی از زمان کودکی... آری، دوران کودکی همچون زمینی است که در آن بذراندیشه‌ها و دیدگاه‌ها، رُستن آغاز می‌کند و شکوفه‌های نگرش‌های مختلف در همین وسعت، جلوه‌گری می‌نمایند. بنابراین لازم است با درایت، بصیرت و حساسیت، به پرورش و به‌بارنشستن این ذخیره‌های آسمانی همت گماشت. یکی از ضروری‌ترین موضوعاتی که در دوران کودکی باید زمینه‌های آشنایی با آن فراهم شود، مسئله مهدویت است.

«مهدویت» پدیده‌ای است که قرن‌ها با زندگی بشر عجین شده و همواره در امتداد تاریخ جریان دارد، در گذر زمان رنگ نمی‌بازد و هرروز پویاتر از قبل مشتاقان و منتظران را با خود همراه می‌سازد.

ادبیات نیز همچون علوم دیگر، رسالت خویش را در بازتاب پدیده مهدویت انجام داده و عطش سرخ فراق را در بی‌کران ابعاد خویش به تصویر کشیده است؛ گاه این سوز در تاروپود شعر رخ می‌نماید، گاه در تبلور داستان و گاه دل‌نوشته‌ها و قطعه‌های ادبی حنجره‌ای می‌شود برای فریاد از درد فراقی که دوازده قرن متوالی به پیشانی تاریخ بشریت گره خورده است.

در این میان در نظر گرفتن مؤلفه‌های موجود و پدیدآوردن آثاری که با این محورها منطبق باشد، می‌تواند مخاطب را به خوبی جذب نماید و جرعه‌هایی ناب از مفاهیم والای مهدویت را به کام وی بریزد.

در این پژوهش، با توجه به گستردگی قلمرو کار، شاخه داستان را انتخاب نموده‌ایم و محورهای به کاررفته در شانزده داستان ویژه کودک و نوجوان را ذیل دو شاخه زیر بررسی نموده‌ایم:

- حوزه ساختاری؛

- حوزه محتوایی.

محورهای ساختاری

می‌توان گفت مؤلفه‌های ساختاری، شالوده‌ای است که ساختمان اثر بر آن استوار است و کیفیت پرداخت آن در جذب یا طرد مخاطب تأثیری ژرف دارد. از این رو جا دارد صاحب‌قلمان با دیدی باز و با در نظر گرفتن مخاطب، رگه‌های جاری در بدنه (تاد و پود) اثر را خوب بشناسند و از آن به خوبی استفاده نمایند تا اثرشان توان جذب مخاطب را داشته باشد.

در بررسی ساختاری کتاب‌های مهدویت (ویژه کودک و نوجوان) سیزده مؤلفه، ارزیابی شده است که در این جا برای پرهیز از اطاله کلام، به شش مورد آن - که جنبه پرننگ‌تری دارد - بسنده می‌کنیم.

شایان ذکر است که نگارنده، تمامی این مؤلفه‌ها را در پایان نامه «بازتاب مهدویت در متون ادبی کودک و نوجوان دهه ۷۰ تا ۹۰» گرد آورده است. مهم‌ترین مؤلفه‌های بررسی شده در این پژوهش، عبارتند از:

۱. واژگان ناآشنا و دشوار

به کار بردن واژگانی که فراتر از توان درک مخاطب است، در همان گام نخست پل‌های ارتباطی را در هم می‌ریزد. بنابراین شایسته است نویسندگان به سطح دریافت شنونده توجهی ویژه داشته باشند و متناسب با گنجینه لغات ذهنی آنان قلم‌فرسایی کنند و یا این‌که واژگان دشوار را در پاورقی و یا آخر کتاب معنی کنند. در این پژوهش، واژگانی که با گروه سنی مورد نظر کتاب، تناسب نداشته‌اند، جمع‌آوری گردیده است:

جدول ۱-۱

واژگان نا آشنا و دشوار		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	آفتاب خانه ما، نویسنده: مجید ملامحمدی (۱۳۹۰)	کنیه / ۱۷؛ ۲۳؛ فقیه / ۲۴؛ خلیفه / ۲۴؛ پستو / ۲۷؛ پیاله / ۲۷؛ رد / ۳۳؛ تردید / ۳۳؛ تبریک / ۳۳؛ خادم / ۳۴؛ مجهز / ۳۷؛ استر / ۴۶؛ انبان / ۵۴؛ دمل / ۵۴؛ مصلحت / ۵۹؛ لاعلاج / ۶۰؛ تبرک / ۶۱؛ دارالاماره / ۶۱.

واژگان نا آشنا و دشوار		
ردیف	کتاب	نمونه
۲	امام مهدی علیه السلام ، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	دستار/۵؛ ارج/۶؛ ترخم/۱۰؛ شرف/۱۶؛ عطا/۱۶؛ فاتح/۱۶؛ جور/۱۶؛ کنیه/۲۳؛ بقیه الله/۲۳؛ اقتدا/۲۸، مجعده/۲۸؛ نایب/۳۰؛ راویان/۳۲؛ دیده فروبست/۳۲.
۳	امام مهدی علیه السلام ، واحد پژوهش مسجد جمکران (۱۳۹۲)	تباه/۹؛ ائمه طهار/۱۰؛ مسلمات/۱۹؛ مؤمنون/۲۰.
۴	پدری مهربان برای همه، نویسنده: حسن محمودی (۱۳۹۰)؛	ولو/۳۰؛ تخصص/۶۰؛ تدین/۶۰؛ منصب/۶۶؛ اذن/۷۱؛ متحیر/۶؛ متراکم/۱۴؛ تحیر/۱۵؛ سلب/۱۶.
۵	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ اولین شب بهار	مردان/۲۰؛ ملامت/۲۶؛ عتاب/۳۱.
۶	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ ماه شب بارانی	مندرس/۸؛ اطعمه و اشربه/۱۰؛ مضحک/۱۰؛ ترخم/۱۰؛ مبدل/۱۲؛ منکر/۱۷؛ عوام/۲۰؛ هیبت/۲۶؛ عظیم/۲۶؛ تخلف/۲۸.
۷	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ باغبان	تلاقی/۶؛ متأثر/۱۴؛ محزون/۱۵؛ قاطع/۱۵؛ اوهام/۲۲؛ ملحق/۲۷؛ شکوه/۲۸؛ هیبت/۲۸؛ مستولی/۲۹.
۸	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ تنهایی و سفر	غضب/۶؛ شأن/۶؛ حضر/۸؛ مباحثه/۸؛ رف/۱۰؛ صباح/۱۶؛ مکاری/۱۸؛ مرکب/۱۸؛ مملو/۲۵؛ مشقت/۲۷.
۹	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ مثل قیامت	ازدحام/۲۷؛ آبا و اجدادی/۱۱؛ منبت/۱۲؛ ساطع/۲۴؛ هول و هراس/۲۴.
۱۰	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ مسافر بهشت	محقر/۸؛ تمجید/۹؛ مجلل/۹؛ اکثفا/۱۱؛ متدین/۱۲؛ سهیم/۱۳؛ مبهور/۱۸؛ هیبت/۲۸؛ عظمت/۲۸؛ ضلالت/۳۲؛ هودج/۳۳؛ تأمل/۳۵؛ معصیت/۳۵؛ اذن دخول/۳۶؛ متأثر/۱۵؛ یاغی/۱۷؛ خادم/۱۸؛ طمأنینه/۳۰.
۱۱	خورشید نیمه شب، نویسنده: سید مهدی شجاعی (۱۳۹۰)	اسناد و استدلال/۳؛ غنیمت/۸؛ تضرع/۲۳.
۱۲	شیرین چون عسل، نویسنده: ناصر نادری (۱۳۸۸)	تبسم/۹۵؛ پیشوا/۹۵؛ نایل/۹۸؛ مولود/۹۰؛ مثل/۹۰.
۱۳	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مراد حاصل (۱۳۸۸)؛	مبین/۱۰؛ اعجاز/۱۱؛ جنین/۱۲؛ میعاد/۱۲؛ جور/۱۶؛ قاطعیت/۲۲؛ اقتدار/۲۲؛ قساوت/۲۴؛ آیات/۲۶؛ اثبات/۲۷؛ حقانیت/۲۷؛ مبعوث/۲۹.
۱۴	همه جا با امام مهربان ۱، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	رژیم صهیونیستی/۱۴.
۱۵	همه جا با امام مهربان ۲، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	امنیت/۲.

واژگان نا آشنا و دشوار		
ردیف	کتاب	نمونه
۱۶	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	هراسان/۲۴؛ کنیه/۳۶؛ عدل و داد/۳۶؛ جور/۳۶؛ مَثَل/۳۶؛ فصیح/۳۶؛ مسرور/۳۶؛ ولایت/۳۷؛ روح القدس/۳۷؛ تایید/۳۷؛ اعلا/۳۷؛ عطا/۳۹؛ مولودی/۳۹؛ حمل/۳۹؛ جنین/۴۰؛ ائمه؛ حکمت/۴۰؛ گویا/۴۰؛ حجت/۴۰؛ حجاب/۴۱؛ میعاد/۴۱؛ تهنیت/۴۲؛ ودیعه/۴۲.

با توجه به جدول (۱-۱) می توان گفت در تمام کتاب های بررسی شده بالا واژگان نا آشنا و دشوار یافت شد که بیشترین و کم ترین میزان به ترتیب در کتاب های یک آسمان نگاه و همه جا با امام مهربان ۱ و ۲ مشاهده گردید.

گاه نویسنده از دریچه چشم کودکان نمی نگرد و واژگانی را به کار می گیرد که فراتر از حیطه درک آنان است؛ واژگانی که گاه عربی است و گاه نامأنوس و گاهی نیز همگی با هم درمی آمیزد و علاوه بر این که در خوانش داستان اشکال ایجاد می نماید، مفهوم متن را نیز تحت الشعاع قرار می دهد. بنابراین توجه به درک و دریافت مخاطب می طلبد تا از واژگان متناسب با گروه سنی وی بهره گیریم.

کتاب امام مهدی علیه السلام (حسین فتاحی) برخلاف واژه های نا آشنا، یک نوآوری به چشم می خورد و آن، فارسی سازی برخی واژگان است؛ واژگانی همچون «ابوالادیان»، «همیان» و «عثمان بن سعید» در این کتاب، به صورت «ابوادیان»، «کیسه» و «عثمان پسر سعید» آمده است.

۲. آوردن متن عربی آیات، روایات و ادعیه

استفاده از عبارات عربی در خلال داستان، ذهن کودک را درگیر خوانش و معنا می کند و موجب وقفه در روند داستان می شود. بنابراین شایسته و بایسته است تا جای ممکن به جای جملات عربی از ترجمه آن استفاده شود.

جدول ۲-۱

آوردن متن عربی آیات، روایات و ادعیه		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	امام مهدی علیه السلام ، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	اشهد ان لا اله الا الله ... / ۱۴؛ وَ تُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ ... / ۲۱.
۲	پدري مهربان برای همه، نویسنده: حسن محمودی (۱۳۹۰)؛	فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ / ۱۷.

آوردن متن عربی آیات، روایات و ادعیه		
ردیف	کتاب	نمونه
۳	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ اولین شب بهار	اللّٰهُمَّ اِنَّا نَشْكُو... ۲۱/؛ وَقَلَّ عَدَدُنَا/ ۲۳.
۴	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ باغبان	السّلام علیکم یا اهل بیت ... ۲۲/؛ السّلام علیکم یا ابا عبد... ۲۴/؛ السّلام علیکم یا فاطمه... ۲۵/.
۵	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ تنهایی و سفر	السّلام علیکم یا داعی الله... ۲۴/؛ السّلام علیکم یا حجة الله... ۲۵/؛ کل نفس ذائقة الموت/ ۹؛ انا لله وانا الیه راجعون/ ۱۰؛ ادخل یا الله؟/ ۳۷.
۶	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مرادحاصل (۱۳۸۸)	جاء الحق وزهق الباطل ... ۱۴/.
۷	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	ادخل الی الوقت المعلوم/ ۲۱؛ هوایی و خلیفتی من بعدی/ ۲۵؛ انا بقیه الله فی ارضه... ۳۶.

با توجه به جدول (۱-۲) در کتاب‌های *آفتاب خانه ما*، *امام مهدی* (وحد پژوهش مسجد جمکران)، *ماه شب بارانی*، *مثل قیامت*، *مسافر بهشت*، *خورشید نیمه شب*، *شیرین چون عسل* و *همه جا با امام مهربان* عبارت‌های عربی مشاهده نشد. استفاده از جملات عربی، خوانش و درک داستان را با اشکال مواجه می‌نماید.

وجود جملات عربی در کتاب‌های ویژه کودکان از حساسیت بیشتری برخوردار است. بنابراین بهتر است از جملات عربی جز به ضرورت استفاده نشود. (نظیر نمونه‌هایی که در کتاب *امام مهدی* (حسین فتاحی) به کار رفته است)

۳. جملات گزارش گونه

استفاده از جملات گزارشی و نادیده گرفتن لحن و سبک داستان گونه خواننده را با انبوهی از اطلاعات مواجه می‌کند؛ اطلاعاتی که به خاطر شیوه بیان مستقیم و گزارش گونه توان برقراری ارتباط با مخاطب را نمی‌یابد و موجبات خشکی و نامأنوسی سخن را فراهم می‌نماید. متأسفانه این امر در بسیاری از داستان‌های مذهبی مشهود است.

جدول ۱-۳

مطالب گزارش گونه		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	امام مهدی علیه السلام ، واحد پژوهش مسجد جمکران (۱۳۹۲)	فضیلت و پرهیزکاری نرجس خاتون تا آن حد بالا بود که حکیمه خواهر امام هادی علیه السلام که خود از بانوان عالی قدر خاندان امامت بود، نرجس را سرآمد خاندان خویش و خود را خدمت گزار او می نامید / ۳؛ مسیر زندگی انسان ها همواره صحنه آزمایش است تا بندگان از این راه، در پرتو ایمان خویش از دستورات خداوند پیروی کنند تا به کمال و سعادت برسند / ۱۲؛ در آن دوران مردم آنقدر با هم صمیمی و خوب می شوند که برای رفع مشکلات و احتیاج یکدیگر از هم سبقت می گیرند / ۲۲.
۲	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مرادحاصل (۱۳۸۸)؛	حضرت به دستور خدا در مکه کنار کعبه ظهور می کند. پرچم، عمامه و پیراهن پیغمبر را با خود دارد و فرشتگان او را یاری می کنند / ۲۲؛ همانند جدش، کارهای زشت و سنت های غلط و جاهلی را از بین می برد / ۲۴؛ روایات مختلفی از از علایم ظهور حضرت مهدی علیه السلام وجود دارد که برخی از آنها مربوط به پیش از ظهور و ... / ۲۴؛ وقتی ظهور امام زمان علیه السلام نزدیک می شود، قیام یکی از شیعیان به نام «سید حسنی» در ناحیه دیلم اتفاق می افتد ... / ۲۶ از نشانه های دیگر ظهور امام زمان علیه السلام ، ندای آسمانی است ... / ۲۶.
۳	همه جا با امام مهربان ۱، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	نامش مهدی است. او آخرین امام است. در سال ۲۵۵ هجری قمری در سامرا به دنیا آمد. به دستور خدا از همان کودکی از نظرها غایب شد. / ۲؛ ما مسلمانان به فرمان امام خمینی علیه السلام هر سال در چنین روزی با دهان روزه به خیابان ها می آییم و با مردم مظلوم فلسطین همدردی نموده و از آنها حمایت می کنیم / ۱۴؛ حضرت عیسی علیه السلام در فلسطین به یاری امام زمان علیه السلام خواهد آمد / ۱۴.
۴	همه جا با امام مهربان ۲، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	تیرماه است. هوا خیلی گرم است. با خانواده کنار دریا آمده ایم / ۲.
۵	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	مثل او درامت، مانند مثل مثل خضر نبی و ذوالقرنین است که غیبت طولانی کند / ۳۶.

با توجه به جدول بالا در کتاب های **آفتاب خانه ما**، **امام مهدی علیه السلام** (حسین فتّاحی)، **بدری مهربان برای همه**، **مجموعه شش جلدی تماشای آفتاب**، **خورشید نیمه شب و شیرین چون عسل** جملات گزارش گونه به کار نرفته است.

آن گاه که هدف، تنها ارائه اطلاعات و رساندن پیام است، خشکی لحن و گزارش گونگی آن، زیبایی های داستان و شگردهای لطیف داستان نویسی را تحت تأثیر قرار می دهد.

۴. مشکلات نگارشی و دستوری

نادیده گرفتن شیوه‌های زبانی و دستوری علاوه بر این که سبب بدآموزی به مخاطب می‌شود، گاه انتقال معنا را با اشکال مواجه می‌کند. این امر به ویژه خواننده تیزبین را از اثر دل‌سرد و ناراضی می‌نماید و گاه باعث می‌شود پیام، تحت الشعاع قرار بگیرد. یکی از این اشکالات فاحش و پرکاربرد «حشو» است و آن «عبارت است از جمله معترضه یا کلمه‌ای زاید که آن را در میان سخن بیاورند». (نوروزی، ۱۳۷۲: ۲۰۳)

به هر حال حشو در زبان خبر و جبهه خوبی ندارد؛ اما در زبان عاطفی که در پی نشان دادن عواطف و زیبایی‌آفرینی است، حشو ملیح، زیبا و دلنشین است. (وحیدیان کامکار، ۱۳۸۸: ۱۵۴)

در این پژوهش، به خاطر بسامد بالای مشکلات نگارشی و دستوری، تنها به نمونه‌هایی از هر کتاب اکتفا گردید:

جدول ۱-۴

مشکلات نگارشی و دستوری		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	آفتاب خانه ما، نویسنده: مجید ملّاحمدی (۱۳۹۰)؛	تکرار: باز منتظر ماند تا خادم صدایش زد. سمت خادم رفت. خادم گفت: ابوالادیان نوهستی؟ ۳۲/
۲	امام مهدی علیه السلام ، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	تکرار: تا نرجس را ببیند و احوال او را بپرسد... احوالش را پرسید. ۱۷/ فرزندی پاکیزه به شما عطا فرماید... فرزندی که دعای کنی خداوند به من عطا فرماید... ۱۷/
۳	امام مهدی علیه السلام ، واحد پژوهش مسجد جمکران (۱۳۹۲)	در متن به وفور از پرانتز برای بیان مترادفات استفاده و «او» قبل از آن استفاده شده است؛ از جمله: حجت (ورهنما) / ۶؛ کرامت (و بزرگواری) / ۷؛ (ظهور و) فرجش / ۷. حشو: فضیلت و پرهیزکاری / ۳؛ خواسته و هدفش / ۵؛ نظر و مراقبت / ۶؛ حجت (ورهنما) / ۶؛ تکرار: مردم را راهنمایی می‌کند و مشکلات آنها را حل می‌کند / ۲۲؛ استفاده از شکل طولانی بعضی واژه‌ها: به منظور / ۱۰؛ به چه علت؟ برای صرفه جویی در گفتار، شکل کوتاه واژه‌ها به کار رود؛ (مثلاً به جای «به منظور» از «برای» و به جای «به چه علت» از «چرا» استفاده شود.) تشدید نا به جا: تا آن حد بالا بود / ۳.
۴	پدري مهربان برای همه، نویسنده: حسن محمودی (۱۳۹۰)؛	اشتباه تایپی: مس لم / ۶۵. عدم تناسب افعال در شمان: وقتی امام زمان ظهور می‌کند حضرت عیسی از آسمان می‌آیند و پشت سرایشان نماز می‌خوانند / ۶۷. اشتباه املائی: در متن، به وفور واژه «سؤال» به صورت «سنوال» نوشته شده است؛ از جمله در صفحه‌های ۹، ۱۳، ۱۵

مشکلات نگارشی و دستوری		
ردیف	کتاب	نمونه
۵	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ اولین شب بهار	به شدت / ۱۰؛ بزودی / ۱۱؛ براحتی / ۲۲. اتصال حرف اضافه به واژه پس از خود.
۶	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ ماه شب بارانی	اتصال حرف اضافه به واژه پس از خود: بزودی / ۲۵؛ بخدا / ۲۶. فاصله گذاشتن میان اجزای جمله مرکب: . هم صحبت / ۲۱
۷	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ باغبان	اتصال نادرست واژه‌ها: بخیر / ۱۵؛ بزودی / ۱۶.
۸	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ تنهایی و سفر	سرهم نوشتن واژه‌های طولانی: کاروانسرای / ۱۴.
۹	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ مثل قیامت	اشتباه تایپی: چه گره محکمی / ۲۷. (همزه، در این جا، زاید است)
۱۰	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ مسافری بهشت	رعایت نکردن فاصله مناسب: اسم راهم می دانست / ۲۶. (رعایت نکردن فاصله بعد از واژه «را»، باعث بدخوانی عبارت می شود)
۱۱	شیرین چون عسل، نویسنده: ناصر نادری (۱۳۸۸)	حشو: به کسی درباره آن با من صحبت نکرده است / ۹۷. (واژه «به» در این جمله، زائد است)
۱۲	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مرادحاصل (۱۳۸۸)؛ نرجس	حشو: غربت و تنهایی / ۱۰؛ با شک و تردید / ۱۱؛ از اراده و فرمان / ۱۲؛ سنت و روش / ۱۴. تکرار مفهوم: چنین از شکم مادر بیرون آمد و... متولد شد. / ۱۲. تکرار: مدتی در خانه امام ماندم. هنگامی که می خواستم خانه آن حضرت را ترک کنم... / ۱۱؛ امشب پیش ما بمان؛ چون امشب شب مبارکی است / ۱۱.
۱۴	همه جا با امام مهربان ۲، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	کاربرد فراوان زمان آینده: خداهم به من کمک خواهد کرد. / ۷ خداهم به من کمک خواهد کرد / ۷؛ همه جا جنگ خواهد شد / ۸؛ خجالت نخواهد کشید / ۱۱؛ (فعل آینده برای کودکان نامأنوس است و بهتر است از زمان مضارع - که بین حال و آینده در نوسان است - استفاده شود) اتصال نادرست: دلم می خواست آن آقای بسیجی دائم بود / ۷. (صورت صحیح: دایی ام).
۱۵	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	اشتباه تایپی: هم کینه پیامبر خدا ﷺ / ۳۶. (واژه «کینه» اشتباهی به صورت «کینه» تایپ شده است) آوردن دو ضمیر یکسان با مرجع های متفاوت: سرانجام خدا او را به او برگرداند / ۴۲.

با توجه به جدول (۴-۱) می‌توان گفت اشکالات نگارشی و دستوری در گستره غالب آثار مهدویت ریشه دوانده است. این اشکالات - که در داستان‌های بالا بیشتر شامل حشو (تکرار زاید) و اشکالات تایپی است - در کتاب *امام مهدی علیه السلام* (واحد پژوهش مسجد جمکران) و *پدری مهربان برای همه*، بیش از دیگر کتاب‌ها برآورد گردید. این اشکالات، گاه فهم داستان را مشکل و آن را برای کودک و نوجوان دیریاب می‌سازد. گفتنی است در کتاب *خورشید نیمه شب*، اشکالات نگارشی و دستوری مشاهده نشد. *مجموعه شش جلدی تماشای آفتاب* نیز کم‌ترین اشکالات نگارشی و دستوری را در خود داشت.

۵. عبارات ناپسند و تعابیر خشن

نادیده گرفتن روح لطیف کودکان و به‌کاربردن واژگان و تعبیرات خشن، پایه‌های عاطفی اثر را سست می‌کند و مانع از آن می‌شود که هم‌حسی و ارتباط لازم در مخاطب پدید آید.

جدول ۵-۱

عبارات ناپسند و تعابیر خشن		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	آفتاب خانه ما، نویسنده: مجید ملامحمدی (۱۳۹۰)	عمروبن عوف - حاکم عراق - آدم خون‌خوار و ظالمی است / ۱۶؛ عمروبن عوف جنایتکار کشته شد. مأموران خلیفه او را تکه تکه کردند و به جهنم فرستادند / ۱۹؛ او که بدنام است. تا به حال خوراکش شراب و کارش قمار بوده و با ساز و آواز سروکار دارد / ۳۳؛ از او اطاعت کنید و متفرق نشوید وگرنه کشته می‌شوید / ۲۳.
۲	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مرادحاصل (۱۳۸۸)	اگر از بارداری و ظاهر او باخبر می‌شدند، همان‌گونه که فرعون در جست‌وجوی موسی، شکم زنان حامله را می‌درید، اینها نیز به نرگس رحم نمی‌کردند و شکم او را می‌دریدند / ۱۲؛ معتمد، فرمان قتل عمروبن عوف را صادر کرده و او را به هلاکت رسانده است / ۱۸.
۳	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	معتمد عباسی، برادرش را فرستاد تا «عمروبن عوف» را بکشد / ۲۵.

با توجه به جدول (۵-۱) در کتاب‌های *امام مهدی علیه السلام* (حسین فتاحی و واحد پژوهش مسجد جمکران)، *پدری مهربان برای همه*، *مجموعه شش جلدی تماشای آفتاب*، *خورشید نیمه شب*، *شیرین چون عسل* و *همه جا با امام مهربان*، عبارات و تعبیرات خشن به کار نرفته است.

تعبیرات خشنی که در آفتاب خانه ما، ماه شب بارانی، مردی که خواهد آمد و یک آسمان نگاه، به کار رفته است، با روحیات لطیف کودک و نوجوان سازگار نیست و علاوه بر آن که جریان آرام داستان را گل آلود می‌نماید، لطافت و زیبایی آن را کاهش می‌دهد.

۶. اطناب

گستردن و شرح و بسط بیش از حدّ کلام؛ به گونه‌ای که خواننده خسته و دلزده گردد. در این پژوهش، نمونه‌هایی هرچند اندک از اطناب و پرگویی مشاهده شد:

جدول ۱-۶

اطناب		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ (اولین شب بهار، منتظر، باغبان، تنهایی و سفر، ماه شب بارانی، مسافر قیامت، مثل بهشت)	در پرداخت داستان و فضا سازی این شش مجموعه، اطناب فراوانی صورت گرفته است.
۲	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مرادحاصل (۱۳۸۸)	اطناب در جمله به کار رفته است: روزی فردی به نام فضیل از امام باقر علیه السلام پرسید: «آیا برای ظهور امام زمان علیه السلام تاریخ دقیقی معلوم می‌شود؟» امام سه بار فرمود: «تعیین کنندگان وقت، دروغگو هستند.» ۲۷ / «فضیل از حضرت امام باقر علیه السلام پرسید: «آیا برای قیام صاحب الامر وقتی تعیین می‌شود؟» امام سه بار تکرار فرمودند: «تعیین کنندگان وقت برای ظهورش دروغگو هستند.» ۲۹ /

با توجه به جدول (۱-۶) می‌توان گفت که اطناب در داستان‌های بررسی شده مهدویت نمود کم‌رنگی دارد و نویسنده اگر توضیحی داده است، در جهت پرداخت بهتر داستان و در قلمرو داستان نویسی است؛ در این میان در پرداخت مجموعه شش جلدی *تماشای آفتاب* اطناب فراوانی مشاهده می‌شود. هرچند زبان شیرین داستان، تا حدود زیادی این اطناب را کم‌رنگ نموده است. در کتاب مردی که خواهد آمد نیز نمونه‌ای تکرار جمله به کار رفته که به اطنابی هرچند جزئی انجامیده است. شایسته است که در داستان نویسی، میزان حوصله و ظرفیت تمام خوانندگان در نظر گرفته شود و با درازنویسی، کاسه صبر مخاطب لبریز نگردد و این فراهم نمی‌شود جز با حرکت در جاده اعتدال.

محورهای محتوایی

در این جا با به چالش کشیدن محتوا به بررسی مسائلی پرداخته می شود که در آثار مهدویت با مضمون، درون مایه و روح کلی اثر در ارتباط است.

در ارزیابی محورهای محتوایی متون مهدویت (ویژه گروه سنی «ج» و «د») هفت مؤلفه به دست آمد که در این جا به خاطر جلوگیری از اطاله کلام، به شش مورد بسنده گردید.

مؤلفه های بررسی شده در این پژوهش عبارتند از:

۱. تناسب و عدم تناسب مفاهیم و اصطلاحات با درک مخاطب

شایسته است صاحب قلم به ویژگی های روان شناختی گروه های سنی مخاطب واقف باشد تا بتواند آثاری متناسب با روحیات آنان پدید آورد؛ به گونه ای که بتواند در ذهن خواننده تأثیر گذارد و را با خود همراه نماید.

جدول ۱-۲

تناسب و عدم تناسب مفاهیم و اصطلاحات با درک مخاطب		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	آفتاب خانه ما، نویسنده: مجید ملامحمدی (۱۳۹۰)؛	همانا خداوند به زودی تو را از شرا و خلاص می کند / ۱ (این جمله در حوزه فرهنگ کودکان نمی گنجد و درک آن برای این گروه سنی دشوار است.)
۲	امام مهدی (عج)، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	اگر آن را انجام دهی ارج و احترام بیشتری پیش ما خواهی داشت / ۶ (ارج و احترام یافتن، یک اصطلاح بزرگسالانه است)؛ عزت و آبروی حقیقی به توری آورده است / ۱۱؛ خداوند به تو فرزندی عطا خواهد کرد که فاتح مشرق تا مغرب عالم خواهد شد / ۱۶؛ کار مرا به سرانجام برسان. در این راه گام های مرا استوار و محکم بدار / ۲۰. (در این جا جمله هایی بیان شده است که فراتر از حوزه زبانی کودکان است.)
۶	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ ماه شب بارانی	... اما اثری از مرد (امام مهدی (عج)) نبود. سربالا کرد، هاله نوراینک به بالا می رفت / ۲۶. (بیان این معجزه فراتر از درک کودک و نوجوان است.)
۸	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ تنهایی و سفر	آقا ابتدا نام میت را پرسید... کسی که از همان صف اول ندای «الصلوه الصلوه» سر داد / ۱۵. (در این جا نیز مفاهیم و اصطلاحاتی آمده که فراتر از درک مخاطب است.)
۱۰	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ مسافر بهشت	در مورد سهم سادات هم قرار شد شیخ به تدریج، سیدهای نیازمند را به سراغ بفرستد تا سهم آنها را بدهم / ۲۳. (جملاتی که به عنوان نمونه نقل شده است، در حیطه کودکان نمی گنجد.)

تناسب و عدم تناسب مفاهیم و اصطلاحات با درک مخاطب		
ردیف	کتاب	نمونه
۱۱	شیرین چون عسل، نویسنده: ناصر نادری (۱۳۸۸)	مَثَل او، مَثَل مادر مادر موسی علیه السلام است که حاملگی در او پیدا نشد تا کسی زمان تولدش را نفهمد / ۹۰؛ ناگهان همه اتاق پراز نور شد. صدای بال فرشتگان پیچید. نرجس در هاله‌ای از نور بود / ۱۰۰؛ حکیمه خاتون نوزاد را در پارچه سفیدی پیچید؛ فرشتگان بال خود را بر صورت نوزاد می‌کشیدند و پرواز می‌کردند / ۱۰۱؛ نوزادی که با آب بهشتی شسته شده بود / ۱۰۱. (جملات بالا که همگی بیانگر جلوه‌هایی از معجزه هستند برای کودک چندان قابل درک نیست.)
۱۲	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مرادحاصل (۱۳۸۸)؛ نرجس	در کنارش نوزاد پسری بود که به حالت سجده بر زمین افتاده بود. او انگشتان را بلند کرده و شهادتین را گفت / ۱۲. (این جملات فراتر از درک مخاطب است.)
۱۵	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	آن کودک نورانی به من فرمود: ای ابراهیم! فرار نکن، خداوند شرّان حاکم را از تو دفع می‌کند / ۲۵ تا ۲۴ (این جمله در حوزه زبان و فرهنگ کودک نمی‌گنجد)؛ در این هنگام جنین از درون شکم با من همصدا شد و هم‌چنان‌که من انا انزلنا می‌خواندم، او نیز می‌خواند / ۴۰

با توجه به جدول (۲-۱) در کتاب‌های *امام مهدی علیه السلام* (واحد پژوهش مسجد جمکران)، *پدیری مهربان برای همه*، *اولین شب بهار*، *باغبان*، *مثل قیامت*، *خورشید نیمه شب* و *همه جا با امام مهربان* ۱ و ۲ مفاهیم نامتناسب با گروه سنی مورد نظر به کار نرفته است.

در کتاب‌های *آفتاب خانه ما*، *امام مهدی علیه السلام* (حسین فتاحی)، *ماه شب بارانی*، *تنهایی و سفر*، *مسافر بهشت*، *شیرین چون عسل*، *مردی که خواهد آمد* و *یک آسمان نگاه*، نویسنده از مفاهیمی سخن می‌گوید که در درک و فهم کودک نمی‌گنجد؛ این مفاهیم یا در حوزه معجزه است - که به نظر می‌رسد درک آن نیازمند پیش‌زمینه خاصی از اطلاعات باشد و یا در شکل جملاتی ظاهری شود که برای کودکان چندان مانوس نیست و بیشتر در حوزه فرهنگ بزرگسالان کاربرد دارد. بنابراین برای جذب مخاطب، شایسته است سمنند سخن را در محور درک و دریافت او حرکت داد.

لازم است صاحب قلم به ویژگی‌های روان‌شناختی گروه‌های سنی مخاطب واقف باشد تا بتواند آثاری متناسب با روحیات آنان پدید آورد؛ به گونه‌ای که بتواند در ذهن خواننده تأثیر گذارد و را با خود همراه نماید.

۲. مناسب بودن یا نبودن کتاب با گروه سنی مورد نظر

شایسته است کتاب با گروه سنی مورد نظر تناسب و هم‌خوانی داشته باشد و در

راستای روحیات و قوه درک آن‌ها تنظیم شده باشد؛ گاه دیده می‌شود کتاب‌های ویژه کودکان و نوجوانان با گروه سنی آنان متناسب نیست و در نتیجه نمی‌تواند ارتباط لازم را با آنان برقرار کند.

جدول ۲-۲

مناسب بودن یا نبودن کتاب با گروه سنی مورد نظر		
ردیف	کتاب	تناسب یا عدم تناسب کتاب با گروه سنی مورد نظر
۱	آفتاب خانه ما، نویسنده: مجید ملامحمدی (۱۳۹۰)	تناسب یا عدم تناسب کتاب با گروه سنی مورد نظر
۲	امام مهدی علیه السلام ، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	صرف نظر از برخی واژگان و مفاهیم دشوار، این کتاب با گروه سنی مورد نظر تناسب دارد.
۳	امام مهدی علیه السلام ، واحد پژوهش مسجد جمکران (۱۳۹۲)	گذشته از برخی واژگان و مفاهیم دشوار، این کتاب با گروه سنی مورد نظر تناسب دارد.
۴	پدري مهربان برای همه، نویسنده: حسن محمودی (۱۳۹۰)	این کتاب بیشتر با بزرگسالان متناسب است تا گروه سنی مورد نظر («ب» و «ج»)
۵	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ اولین شب بهار، ماه شب بارانی، باغبان، تنهایی و سفر، مثل قیامت، مسافر بهشت	با گروه سنی مورد نظر تناسب دارد.
۱۱	خورشید نیمه شب، نویسنده: سید مهدی شعاعی (۱۳۹۰)	گذشته از برخی مفاهیم و اصطلاحات بزرگسالانه، کتاب برای گروه سنی مورد نظر مناسب است.
۱۲	شیرین چون عسل، نویسنده: ناصر نادری (۱۳۸۸)	با گروه سنی مورد نظر تناسب دارد.
۱۳	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مراد حاصل (۱۳۸۸)؛	بیشتر با گروه سنی بزرگسالان تناسب دارد تا گروه سنی مورد نظر (نوجوانان)
۱۵	همه جا با امام مهربان‌ا و ۲، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	با گروه سنی مورد نظر تناسب دارد.
۱۶	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	این کتاب ویژه کودکان نوشته شده است؛ اما با گروه سنی مورد نظر تناسبی ندارد.

مطابق جدول (۲-۲) جز کتاب‌های امام مهدی علیه السلام (واحد پژوهش مسجد جمکران)، مردی که خواهد آمد و یک آسمان نگاه - که به نظر می‌رسد بیشتر برای گروه سنی بزرگسالان باشد - بقیه داستان‌های بررسی شده، از لحاظ موضوعات مندرج در کتاب، زبان و نحوه

پرداخت، با گروه سنی مورد نظر همخوانی دارد. گفتنی است در مشخص کردن گروه‌های سنی، تناقضی دیده شد؛ توضیح این که روی جلد کتاب *امام مهدی* (واحد پژوهش مسجد جمکران)، عنوان «ویژه نوجوانان» قید شده است؛ اما در سرشناسه کتاب، جزء ویژه گروه سنی «ب» و «ج» شمرده شده است.

۳. تحریک و عدم تحریک حس کنجکاوی

شیوه‌های خلاقانه، به کارگیری فضاسازی‌های مناسب، شیوه جریان سیال ذهنی، رعایت عناصر داستان و به طور کلی هر نوع شیوه خلاقانه‌ای می‌تواند با خواننده ارتباط لازم را برقرار نموده و حس کنجکاوی او را تحریک نماید. متأسفانه گاه دیده می‌شود بعضی از نویسندگان مذهبی به این موارد توجه نمی‌کنند و موجبات خستگی و دل‌زدگی خواننده را فراهم می‌نمایند. براساس تجربه دریافت شده است که مخاطب کودک وقتی اثری را می‌خواند که خلاقانه و به دور از کلیشه‌گویی نوشته شده است، نسبت به آن راغب‌تر و کنجکاوتر می‌گردد.

جدول ۲-۳

تحریک و عدم تحریک حس کنجکاوی		
ردیف	کتاب	تحریک و عدم تحریک حس کنجکاوی
۱	آفتاب خانه ما، نویسنده: مجید ملامحمدی (۱۳۹۰)؛	با استفاده از فضاسازی‌های مناسب، رعایت عناصر داستان و لحن صمیمانه، کنجکاوی کودک را برمی‌انگیزد.
۲	امام مهدی علیه السلام ، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	با رعایت عناصر داستان، حس کنجکاوی کودک تحریک می‌شود.
۳	امام مهدی علیه السلام ، واحد پژوهش مسجد جمکران (۱۳۹۲)	شیوه بیان گزارشی و تاریخی صرف، مانع تحریک حس کنجکاوی کودکان می‌شود.
۴	پدری مهربان برای همه، نویسنده: حسن محمودی (۱۳۹۰)	با گره زدن داستان به کلاس درس و سبک خاص در روند داستان و پرسش‌های مطرح شده در پایان هر فصل، موجب تحریک حس کنجکاوی کودک می‌شود.
۵	تماشای آفتاب، نویسنده: محمدتقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ (اولین شب بهار، ماه شب بارانی، باغبان، تنهایی و سفر، مثل قیامت، مسافر بهشت)	با جریان سیال ذهنی، فضاسازی‌های به جا و مناسب، رعایت عناصر داستان و عنصر غافلگیری، کنجکاوی کودک تحریک می‌شود.
۶	خورشید نیمه شب، نویسنده: سید مهدی شجاعی (۱۳۹۰)	با شروع مناسب و استفاده از عنصر غافلگیری، جریان سیال ذهنی و رعایت عناصر داستان، حس کنجکاوی کودک را برمی‌انگیزد.
۷	شیرین چون عسل، نویسنده: ناصر نادری (۱۳۸۸)	به کارگیری جریان سیال ذهنی، حس کنجکاوی کودک را تهییج می‌کند.

تحریک و عدم تحریک حس کنجکاوی		
ردیف	کتاب	تحریک و عدم تحریک حس کنجکاوی
۸	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مرادحاصل (۱۳۸۸)	عدم بهره‌گیری از عناصر خلاقانه در داستان نویسی و ارائه مستقیم اطلاعات، کمک شایانی به تحریک حس کنجکاوی نوجوانان نمی‌کند.
۹	همه جا با امام مهربان ۲، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	زاویه دید اول شخص و ایجاد همدلی در مخاطب و طرح پرسش‌هایی مرتبط با تصاویر، در آخر هر داستانک، موجب تهییج حس کنجکاوی کودکان می‌شود.
۱۰	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	عدم استفاده از بیان شیرین و صمیمانه و عدم بهره‌گیری از عناصر خلاقانه حس کنجکاوی کودکان و نوجوانان را تحریک نمی‌کند.

براساس جدول (۲-۳) نویسنده می‌تواند با بهره‌گیری از شیوه‌هایی، حس کنجکاوی کودکان را تحریک نماید؛ این شیوه‌ها در هر کتاب به گونه‌ای رخ نموده‌است؛ از جمله در کتاب *امام مهدی* (حسین فتاحی)، عناصر داستان کنجکاوی کودک را برمی‌انگیزد. همین امر در کتاب *آفتاب خانه ما* با لحن صمیمانه و فضا سازی‌های مناسب همراه می‌شود و مخاطب را به ادامه داستان تحریک می‌کند. در مجموعه شش جلدی *تماشای آفتاب*، جریان سیال ذهنی، لحن مناسب، فضا سازی‌های به جا و عناصر داستان دست به دست هم می‌دهند و کنجکاوی مخاطب را به اوج می‌رسانند. کتاب شیرین چون عسل نیز از راه جریان سیال ذهنی بر کنجکاوی نوجوان انگشت می‌گذارد و همین شیوه در کتاب *خورشید نیمه شب* با شروع مناسب و عنصر غافل‌گیری همراه می‌شود. شیوه‌ای که در کتاب *پدری مهربان* برای همه دنبال می‌شود، با بقیه کتاب‌ها متفاوت است و آن پیوند داستان با فضای کلاس درس است که به نوبه خود در تحریک حس کنجکاوی مخاطب اثربخش است. در کتاب *همه جا با امام مهربان* نیز زاویه دید اول شخص و قرار دادن خواننده در بطن داستان و طرح پرسش‌های مرتبط با تصاویر، موجب تهییج کنجکاوی مخاطب می‌شود. با این حال کتاب‌های *امام مهدی* (واحد پژوهش مسجد جمکران)، *مردی که خواهد آمد* و *یک آسمان نگاه*، به خاطر شیوه بیان گزارشی، عدم بهره‌گیری از عناصر خلاقانه در داستان نویسی، خشکی زبان و ارائه مستقیم اطلاعات، به تحریک حس کنجکاوی نوجوانان کمک نمی‌کنند.

۴. افزایش و عدم افزایش سواد و ایمان مذهبی

نویسنده با بهره‌گیری مناسب از عناصر داستانی، پرهیز از لحن گزارش گونه و...

می تواند در بالا بردن ایمان مذهبی مخاطب سهیم باشد. اما جای تأسف است که هدف برخی از نویسندگان فقط بالا بردن سواد مذهبی آنان است و به لذتی که ممکن است از اثر عاید مخاطب شود توجهی نمی نمایند. از این رو نه تنها او را جذب نمی نمایند، بلکه زمینه های دلزدگی وی را فراهم نموده و از رسالت راستین خود که همان تسهیل و جذاب دین برای مخاطب است به کلی دور می افتند.

جدول ۲-۴

افزایش و عدم افزایش سواد و ایمان مذهبی		
ردیف	کتاب	افزایش و عدم افزایش سواد و ایمان مذهبی
۱	آفتاب خانه ما، نویسنده: مجید ملّا محمدی (۱۳۹۰)؛	شیوه بیان داستانی و بهره گیری از عناصر داستانی، می تواند منجر به افزایش ایمان مذهبی شود.
۲	امام مهدی علیه السلام ، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	نویسنده، با بهره گیری از عناصر داستانی، ایمان مذهبی را افزایش می دهد؛ جز در آخرین داستان این کتاب، (چهار پنجره) که می توان گفت بیشتر جنبه گزارشی دارد تا داستانی؛ و سواد مذهبی کودکان بالا می رود تا ایمان مذهبی آنان.
۳	امام مهدی علیه السلام ، واحد پژوهش مسجد جمکران (۱۳۹۲)	در سراسر کتاب، با شیوه ای گزارش گونه، سعی در بالا بردن سواد مذهبی نوجوانان شده است و به دلیل شیوه بیان غیر داستانی و عدم بهره گیری از عناصر زیبایی، افزایش ایمان مذهبی وجود ندارد.
۴	پدری مهربان برای همه، نویسنده: حسن محمودی (۱۳۹۰)؛	ارتباط داستان با کلاس درس و شیوه بیان داستانی و پرهیز از بیان مستقیم و بهره گیری از زبان نرم و روان در افزایش ایمان مذهبی مخاطب مؤثر است.
۵	تماشای آفتاب، نویسنده: محمد تقی اختیاری (۱۳۸۴)؛ (اولین شب بهار، ماه شب بارانی، باغبان، تنهایی و سفر، مثل قیامت، مسافر بهشت)	شیوه بیان داستانی، استفاده به جا از جریان سیال ذهنی و بهره گیری از زبان ادبی می تواند گام مؤثری در جهت افزایش ایمان مذهبی مخاطب باشد.
۶	خورشید نیمه شب، نویسنده: سید مهدی شجاعی (۱۳۹۰)	شیوه بیان داستانی و استفاده از زبان ادبی می تواند ایمان مذهبی کودکان را بالا برد.
۷	شیرین چون عسل، نویسنده: ناصر نادری (۱۳۸۸)	شیوه بیان داستانی در نقل روایت و استفاده از جریان سیال ذهن می تواند ایمان مذهبی کودکان را بالا برد.
۸	مردی که خواهد آمد، نویسنده: مهدی مراد حاصل (۱۳۸۸)	در این کتاب، بیشتر، سواد مذهبی کودکان بالا می رود تا اطلاعات قلبی آنان.
۹	همه جا با امام مهربان ۱ و ۲، نویسنده: فاطمه وفایی (۱۳۹۱)	استفاده از زاویه دید اول شخص و ایجاد هم دلی و هم حسی، جریان داشتن تحرک و پویایی، استفاده از شیوه معنّا و بازی و تعامل با خواننده در بالا بردن باورهای دینی کودکان مؤثر است.

افزایش و عدم افزایش سواد و ایمان مذهبی		
ردیف	کتاب	افزایش و عدم افزایش سواد و ایمان مذهبی
۱۰	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	در این کتاب، به خاطر شیوه بیان غیرداستانی و عدم استفاده از عناصر زیبایی، بیشتر، سواد مذهبی کودکان بالا می‌رود تا اطلاعات قلبی آنان.

بر اساس جدول (۲-۴) می‌توان گفت در کتاب‌های **آفتاب خانه ما** و **امام مهدی** (حسین فتاحی)، نویسنده با استفاده از شیوه بیان داستانی و عناصر داستان، ایمان مذهبی کودکان را بالا می‌برد. شیوه‌ای که نویسنده کتاب پدری مهربان برای همه، در راستای تقویت باورهای دینی نوجوانان دنبال می‌کند، استفاده از فضای کلاس درس است. در مجموعه شش جلدی **تماشای آفتاب** نیز شیوه بیان داستانی، استفاده به جا از جریان سیال ذهنی و بهره‌گیری از زبان ادبی، به تقویت ایمان مذهبی و باورهای قلبی دانش‌آموزان کمک می‌کند. در کتاب **خورشید نیمه شب** و شیرین چون عسل، زبان ادبی، شیوه بیان داستانی و جریان سیال ذهنی در انتقال مفاهیم و تقویت باورهای دینی خواننده مؤثر است. شیوه‌ای که در کتاب **همه جا با امام مهربان** در راستای تقویت ایمان کودکان دنبال می‌شود، از طریق تعامل با خواننده زاویه دید اول شخص، شیوه معما و بازی، جریان داشتن تحرک و پویایی و ایجاد هم‌حسی در مخاطب است. شایان ذکر است در کتاب‌های **امام مهدی** (واحد پژوهش مسجد جمکران)، **مردی که خواهد آمد** و **یک آسمان نگاه**، سواد و اطلاعات مذهبی نوجوانان افزایش می‌یابد؛ اما به خاطر شیوه گزارش گونه و عدم بهره‌گیری از شیوه‌های داستانی و عناصر زیبایی، ایمان و باورهای قلبی آنان چندان دستخوش تغییر نمی‌شود.

۵. ترویج خرافات

منظور جملاتی است که بر اساس منطق علمی استوار نیست و در واقع با باورهای عامه پیوند دارد.

جدول ۲-۵

ترویج خرافات		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	امام مهدی علیه السلام ، نویسنده: حسین فتاحی (۱۳۸۱)	همه به این نتیجه رسیدند که من دختری شوم هشتم/۱۰
۲	شیرین چون عسل، نویسنده: ناصر نادری (۱۳۸۸)	درباریان، ملکه را به یکدیگر نشان می‌دادند و گفتند: «این دختر، شوم است و باید از او دوری کرد» ۹۳/

با توجه به جدول (۲-۵) می‌توان گفت در کتاب‌های امام مهدی (عج) (حسین فتاحی) و شیرین چون عسل جملاتی نقل شده است که بر هیچ گونه منطق علمی استوار نیست و خرافی محسوب می‌شود. نویسندگان با نقل جملاتی از این دست، علاوه بر این که در ترویج خرافات قدمی برمی‌دارد، از اعتبار نوشته خود نیز می‌کاهد.

۶. ترویج فقر و انزوا

در طرح فقر در کتاب‌های مذهبی ویژه کودک و نوجوان باید با احتیاط جلوگیری کرد؛ چرا که ممکن است در ذهن آنان، تصویری نادرست ایجاد شود.

جدول ۲-۶

ترویج فقر و انزوا		
ردیف	کتاب	نمونه
۱	یک آسمان نگاه، نویسنده: لطیف راشدی (۱۳۷۶)	کف دست‌هایش زیر و خشن، سرزانش به طرف زمین مایل بود. (در توصیف امام مهدی (عج) ۲۱/)

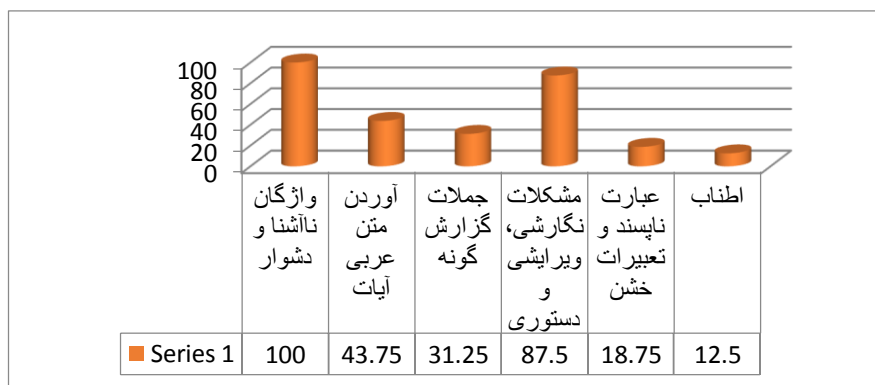
بر اساس جدول (۲-۶) از میان کتاب‌های بررسی شده، تنها در کتاب *یک آسمان نگاه*، نمونه‌ای از فقر و انزوا به کار رفته است. نویسندگان باید در توصیف قهرمانان داستان (به ویژه برای کودک و نوجوان) با احتیاط جلوگیری کنند. این امر در مورد امامان حساسیت ویژه‌ای می‌یابد؛ چرا که نویسندگان با توصیفی که از امامان ارائه می‌دهد، می‌تواند در ذهن خواننده تصویری ماندنی و حتی تأثیرگذار بیافریند.

نتیجه‌گیری

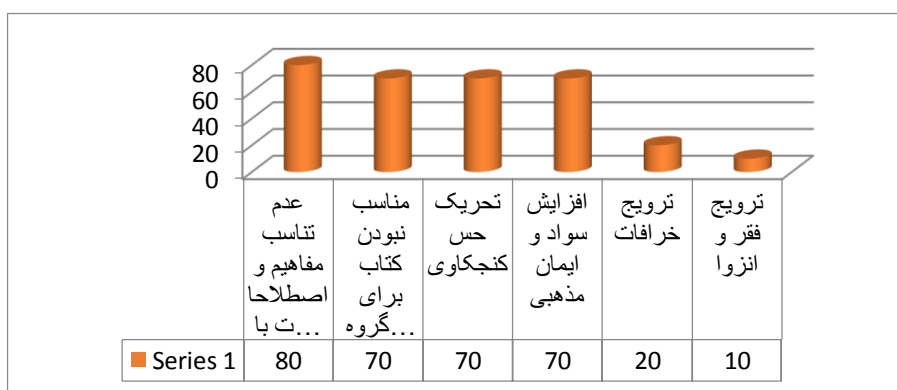
ادبیات مهدویت، یکی از شاخه‌های ادبیات است که در قالب‌های گوناگونی جلوه‌گر شده است. آنچه در این مقال، مورد ارزیابی قرار گرفت، مهم‌ترین محورهای ساختاری و محتوایی شانزده داستان مهدوی ویژه گروه سنی «ج» و «د» بود که در این ارزیابی، تمام کتاب‌های مورد نظر، کم و بیش آسیب‌های ساختاری و محتوایی متعددی را در خود داشتند که در این میان، واژگان ناآشنا و دشوار و عدم تناسب مفاهیم با درک مخاطب، بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع مهدویت و نیز با در نظر گرفتن روحیه لطیف و حساس کودکان، لازم است صاحب‌قلمان از چنین آسیب‌های نوشتاری و محتوایی جداً پرهیز نمایند.

به هر حال امید است این پژوهش رهنمودی باشد برای صاحب‌ذوقانی که در این

وادی ره می‌پیمایند تا با تأسی از نقاط قوت و پرهیز از موارد ضعف آثاری بیافرینند درخور آستان ملکوتی امام عصر علیه السلام؛ آثاری که توان جذب کودکان و نوجوانان را داشته باشد و جلوه‌های شیرینی از مهدویت را به آنان بنمایاند.

نمودار درصد مؤلفه‌های ساختاری در ۱۶ کتاب داستان

نمودار درصد مؤلفه‌های محتوایی در کتاب‌های داستان مهدویت

منابع

- اختیاری، محمدتقی، *اولین شب بهار*، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴
- _____، *ماه شب بارانی*، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴ الف
- _____، *باغبان*، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴ ب
- _____، *تنهایی و سفر*، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴ ج
- _____، *مثل قیامت*، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴ د
- _____، *مسافر بهشت*، تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴ هـ
- راشدی، لطیف، *یک آسمان نگاه*، تهران: انتشارات پیام محراب، ۱۳۷۵
- شجاعی، سیّد مهدی، *خورشید نیمه شب*، تهران: کتاب نیستان، ۱۳۹۰
- فتّاحی، حسین، *امام مهدی (عج)*، تهران: مؤسسه انتشاراتی بنفشه، ۱۳۸۱
- مرادحاصل، مهدی، *مردی که خواهد آمد*، تهران: مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، ۱۳۸۸
- محمودی، حسن، *پدری مهربان برای همه*، قم: بنیاد فرهنگی مهدی موعود، ۱۳۹۰
- ملا محمدی، مجید، *آفتاب خانه ما*، قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۰
- نادری، ناصر، *شیرین چون عسل*، تهران: انتشارات پیام مهربان، ۱۳۸۸
- نوروزی، جهانبخش، *شناخت زیبایی زیورهای سخن و گونه‌های شعر فارسی*، فیروزآباد: نشر راهگشا، ۱۳۷۲
- واحد پژوهش مسجد جمکران، *امام مهدی (عج)*، قم: انتشارات مسجد مقدّس جمکران، ۱۳۹۲
- وفایی، شمس (فاطمه)، *همه جا با امام مهربان*، قم: انتشارات مسجد مقدّس جمکران، ۱۳۹۱
- وحیدیان کامکار، تقی، *بدیع/از دیدگاه زبان‌شناسی*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۸

